

ذات

ذات، از [اصطلاحات علم منطق](#) بوده و به معنی [شیء](#) قائم به خود، یا [حقیقت](#) شیء یا [ماهیت](#) آن، می‌باشد.

فهرست مندرجات

- ۱ - توضیح اجمالی
- ۲ - ذات در منطق و فلسفه
 - ۲.۱ - شیء قائم به خود
 - ۲.۲ - حقیقت و ماهیت شیء
 - ۲.۳ - ماهیت به اعتبار وجود خارجی آن
 - ۲.۴ - افراد و مصادیق ماهیت
 - ۲.۵ - جزء داخل شیء
- ۳ - ذات در سایر علوم
 - ۳.۱ - شیء مقوم شیء دیگر
 - ۳.۲ - جسم
 - ۳.۳ - معنای مستقل در مفهومیت
 - ۳.۴ - موضوع در قضیه
 - ۳.۵ - اسم جامد
- ۴ - یانویس
- ۵ - منبع

توضیح اجمالی

ذات، از [اصطلاحات علم منطق](#) بوده و به معنی [شیء](#) قائم به خود، یا [حقیقت](#) شیء یا [ماهیت](#) آن، می‌باشد.

ذات در منطق و فلسفه

در منطق و [فلسفه](#)، ذات به چند معنا به کار رفته است:

← شیء قائم به خود

شیء قائم به خود؛ در مقابل «[صفت](#)» یعنی چیزی که قائم به خود نیست. ذات در این کاربرد شامل [عَرَض](#) نمی‌شود. بعضی دیگر ذات را به چیزی اطلاق کرده‌اند که [عام](#) باشد یا ماهیت بر آن صدق کند؛ مثل این سخن منطقیان که گفته‌اند: «ذات [موضوع](#) که مقصود از ذات موضوع چیزی است که بر افراد صدق کند»؛ به همین سبب، آن را موضوع و مقابل آن را [محمول](#) نامیده‌اند.

← حقیقت و ماهیت شیء

حقیقت و ماهیت شیء؛ به معنای آنچه شئبیت شیء به آن است (ما به الشیء هو هو). بدیهی است در این کاربرد، ذات بر غیر موجود اطلاق نمی‌شود. ذات در این کاربرد، شامل [جوهر](#) و [عَرَض](#) می‌شود.

← ماهیت به اعتبار وجود خارجی آن

ماهیت به اعتبار وجود خارجی آن؛ برخی از منطقیان آورده‌اند: «و ذات، که منسوب الیه لفظ [ذاتی] می‌باشد عبارت است از: ماهیت به شرط اقتران آن به عوارض و تشخیص؛ پس تغایر بین منسوب (ذاتی) و بین منسوب الیه (ذات) تغایر بین **لا به شرط** و **به شرط شیء** می‌باشد».

اطلاق **لفظ** ذات بر این معنا بیشتر از کاربرد قبلی (ماهیت به معنای شیئیت شیء، و ما به الشیء هو) است. ذات در این کاربرد، شامل جوهر و عَرَض می‌شود.

← افراد و مصادیق ماهیت

ذات به معنای افراد و مصادیق ماهیت بکار رفته است؛ ذات در این کاربرد، شامل جوهر و عَرَض می‌شود.

← جزء داخل شیء

جزء داخل شیء مقابل «صفت» به معنای امر خارج از شیء؛ ذات در چهار کاربرد اخیر، شامل جوهر و عَرَض می‌شود.

ذات در سایر علوم

ذات در سایر علوم هم به معانی مختلفی بکار رفته است.

← شیء مقوم شیء دیگر

شیء مقوم شیء دیگر؛ چه قائم به خود باشد، چه قائم به خود نباشد. ذات قائم به خود مثل زید در عبارت «زید عالم است»، و ذات غیر قائم به خود مثل: سواد که مقوم شدید است، در جمله «رأیت السواد الشدید؛ سیاهی شدیدی دیدم».

← جسم

ذات به معنای **جسم** هم بکار رفته است؛

← معنای مستقل در مفهومیت

معنای مستقل در مفهومیت؛ و مفهومی که بالذات ملحوظ است؛ مثل محکوم علیه و محکوم به، مقابل صفت یعنی چیزی که مستقل در مفهومیت نیست و آلت برای ملاحظه مفهوم دیگری است؛ مثل **نسب حکمیة**.

← موضوع در قضیه

موضوع در **قضیه** که مثل نوات به وجهی ملحوظ می‌شود که چیز دیگری برای آن ثابت شود، مقابل صفت به معنای محمول قضیه که به وجهی ملحوظ می‌شود که برای چیز دیگری ثابت شود.

← اسم جامد

اسم جامد، مقابل صفت به معنای **اسم مشتق**.

[۱] این سهلان ساوی، عمر بن سهلان، البصائر النصیر به، ص ۶۷.

[۲] ابن سینا، حسین بن عبدالله، الشفا (المنطق)، جزء ۲، ص ۴۴۷.

[۳] مظفر، مجیر ضا، المنطق، ص ۳۷۶-۳۷۹.

[۴] مظفر، مجیر ضا، المنطق، ص ۹۳.

[۵] مجتهدخراسانی (شهابی)، محمود، رهبر خرد، ص ۳۶.

[۶] مجتهدخراسانی (شهابی)، محمود، رهبر خرد، ص ۸۱.

[۷] لاهیجی، عبدالرزاق بن علی، شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام، ص ۱۳۵.

[۸] صلیبیا، جمیل، فرهنگ اصطلاحات منطقی، ص ۱۱۷.

[۹] تهانوی، محمدعلی بن علی، کشف اصطلاحات الفنون و العلوم، ج ۱، ص ۵۱۹-۵۲۴.

[۱۰] شهاب‌الدین سهروردی، یحیی بن حبیب، منطق التلویحات، ص ۷.

[۱۱] ابن سینا، حسین بن عبدالله، منطق المشرقیین، ص ۲۸.

[۱۲] مشکوة الدینی، عبدالمحسن، منطق نوین مشتمل بر الملعث المشرقیة فی الفنون المنطقیة تألیف صدر الدین شیرازی، ص ۱۵۹-۱۶۶.

[۱۳] مشکوة الدینی، عبدالمحسن، منطق نوین مشتمل بر الملعث المشرقیة فی الفنون المنطقیة تألیف صدر الدین شیرازی، ص ۲۶۵.

۱. [↑ ابن سهلان ساوی، عمر بن سهلان، البصائر النصیریه، ص ۶۷.](#)
۲. [↑ ابن سینا، حسین بن عبدالله، الشفا \(المنطق\)، جز ۲، ص ۴۴۷.](#)
۳. [↑ مظفر، محمدرضا، المنطق، ص ۳۷۶-۳۷۹.](#)
۴. [↑ مظفر، محمدرضا، المنطق، ص ۹۳.](#)
۵. [↑ مجتهدخراسانی\(شهابی\)، محمود، رهبر خرد، ص ۳۶.](#)
۶. [↑ مجتهدخراسانی\(شهابی\)، محمود، رهبر خرد، ص ۸۱.](#)
۷. [↑ لاهیجی، عبدالرزاق بن علی، شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام، ص ۱۳۵](#)
۸. [↑ صلیبیا، جمیل، فرهنگ اصطلاحات منطقی، ص ۱۱۷](#)
۹. [↑ تهانوی، محمدعلی بن علی، کشف اصطلاحات الفنون و العلوم، ج ۱، ص ۵۱۹-۵۲۴.](#)
۱۰. [↑ شهابالدین سهروردی، یحیی بن حبش، منطق التلویحات، ص ۷.](#)
۱۱. [↑ ابن سینا، حسین بن عبدالله، منطق المشرقیین، ص ۲۸.](#)
۱۲. [↑ مشکوة الدینی، عبدالمحسن، منطق نوین مشتمل بر الممکت المشرقیه فی الفنون المنطقیه تألیف صدرالدین شیرازی، ص ۱۵۹-۱۶۶.](#)
۱۳. [↑ مشکوة الدینی، عبدالمحسن، منطق نوین مشتمل بر الممکت المشرقیه فی الفنون المنطقیه تألیف صدرالدین شیرازی، ص ۲۶۵.](#)

منبع

[بایگاه مدیر بیت اطلاعات علوم اسلامی، برگرفته از مقاله «ذات»، تاریخ یازدهم ۱۳۹۵/۱۰/۲۸.](#)

رده‌های این صفحه: [اصطلاحات منطقی](#)